

Slaven Bertoša, *Barban i mletački Loredani. Život u pokretu, ljudi i događaji*, Pazin – Barban – Pula: Katedra Čakavskog sabora u Pazinu – Općina Barban – Državni arhiv u Pazinu – Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2015., 319 str.

Knjiga *Barban i mletački Loredani. Život u pokretu, ljudi i događaji*, prva znanstvena monografija o barbanskom i rakljanskom kraju u novome vijeku, obimna je istraživačka studija koja u četrnaest razgranatih poglavlja obrađuje razne teme iz barbanske i rakljanske novovjekovne prošlosti, koje povezuje spomen i djelatnosti obitelji Loredan. Stara mletačka plemićka obitelji Loredan podrijetlo vuče iz 11. stoljeća, a pisanoga je traga ostavila i na području Barbana i Raklja. Barbansko-rakljanski feud od prve polovice 16. stoljeća do propasti Mletačke Republike 1797. bio je u vlasništvu znamenite mletačke plemićke obitelji Loredan koja je njime upravljala pomoću svojih službenika. Bila je to jedna od petnaestak privatnih gospostija u mletačkoj Istri i jedina koju se moglo naslijediti i u ženskoj lozi, na temelju čega je spomenuta obitelj taj posjed imala sve do druge polovice 19. stoljeća.

U prvom se poglavlju, naslova »Mletačka obitelj Loredan i njezini sredozemni horizonti«, obrazlaže da Loredani pripadaju jednoj od najuglednijih i najstarijih mletačkih obitelji koja postoji još iz vremena prije no što je vlast pretvorena u aristokratsku, a kao patricijska obitelj bila je uključena u znamenito zatvaranje Velikog savjeta 1297. Imena su pripadnika obitelji Loredan povezana s različitim događajima iz duge mletačke prošlosti, a spominju se i u mnogim rodoslovnim zbirkama i popisima. Obitelj je bila vrlo razgranata: dala je nekoliko značajnijih duždeva, članova raznih državnih vijeća, providura, podestata, vojnih zapovjednika, pomorskih kapetana, crkvenih velikodostojnika, pisaca i pravnika. Brojni su članovi ove obitelji u svojim izvješćima Senatu opisivali stanje na bližim ili udaljenijim posjedima Mletačke Republike, koji su se prostirali od Veneta i Furlanije, preko Istre i Dalmacije, Boke kotorske, do pokrajina na istočnom Sredozemlju.

Godine 1535. mletački je Senat donio odluku da se istarski posjedi Barban i Rakalj pretvore u privatni feud, pa ih je obitelj Loredan 1536. kupila za oko 14.760 dukata na javnoj dražbi, upravljajući njima preko svojeg službenika koji je imao titulu kapetana; vlasnicima su postali braća Lunardo, Lorenzo i Francesco. Pisane zapovijedi koje je ova obitelj kao vlasnik navedenog feuda izdavala u Barbanu spominju se kao loredanske terminacije – nastale su radi potrebe komuniciranja između gospodara koji su se nalazili u Veneciji i njihovih predstavnika u Istri. Sačuvana Knjiga terminacija, koja je pohranjena u Državnom arhivu u Rijeci, sadrži odredbe pisane talijanskim jezikom koje su od 1576. do 1743. donosili pojedini članovi obitelji, iako su najstarije terminacije nastale već 1552. Iz njih se mnogo doznaje o unutarnjem ustrojstvu Barbansko-rakljanskog feuda, primjerice da je kapetan imao političku i sudsku vlast, da ga je postavljala obitelj Loredan, da je morao stalno boraviti na posjedu te sudjelovati u izboru župana, podžupana i drugih službenika, da je imao kancelara koji je vodio posebne knjige isprava te da je skrbio o dijeljenju žita iz fontika.

U drugom poglavlju, pod naslovom »Kratki povijesni pregled uz osvrt na historiografiju«, autor opisuje povijest Barbanštine od najstarijeg pisanog spomenika do razvijenoga

novoga vijeka, tj. od Barbana pod vlašću Bizanta, pa Franačke, vlasti njemačkih careva, akvilejskih patrijarha, vlasti goričko-pazinskih knezova do Mlečana, kad su Barban i Rakalj 1536. prodani obitelji Loredan. Čin prodaje značio je prisvajanje prihoda (desetine) i vlastelinove imovine, a položaj maloga čovjeka ovim se činom nije puno promijenio.

Treće poglavlje nosi naslov »Teritorijalni, demografski i gospodarski podaci o Barban-sko-rakljanskoj gospostiji u drugoj polovici 18. stoljeća« te na temelju vrijedne ostavštine Josipa Antuna Batela, koja se čuva u Arhivu HAZU-a, daje podatke o spisima koji se odnose na administrativni i gospodarski ustroj barbansko-rakljanskog feudalnog posjeda u posljednjim desetljećima njegove opstojnosti. Najviše je statističkih podataka, koji brojčano prikazuju koliko je barbansko područje u tom razdoblju bilo prosperitetno s obzirom na 2000 stanovnika koji su tamo obitali.

Četvrto poglavlje obrazlaže i analizira povijesnu antroponimiju i toponimiju početkom 19. stoljeća, sa svim svojim posebnostima.

U petom poglavlju, »Crkvena prošlost Barbana i Raklja«, opisuju se i datiraju podatci u svezi s crkvenom poviješću: navode se popisi barbanskih župnika i *arcipreta*, popisuju obveze kaptola župne crkve sv. Nikole u Barbanu iz 1738., opisuju procesije i mise. Tu se nalazi i zapis o kapelama na Barbanštini u kojima se jednom mjesečno održavala misa – u kapeli sv. Krunice u kolegijati, sv. Antuna Opata izvan zidina, sv. Ivana u Hrbokima, na oltaru sv. Antuna Padovanskog u crkvi u Prnjanima te u Sv. Sabi u Škitači.

Šesto poglavlje nosi naslov »Prilozi poznavanju prošlosti župne crkve sv. Nikole u Barbanu«, s obzirom da je nekoliko zanimljivih dokumenata, značajnih za povijest ovoga sakralnog objekta, također pronađeno u ostavštini nekadašnjeg barbanskog načelnika Josipa Antuna Batela. Između ostalog tu su: ugovor o obnovi orgulja iz 1675., rodoslovlje obitelji Stanković te imovina svećenika Petra Družića prilikom dobivanja statusa podđakona, što naposljetku daje novi pečat crkvenoj povijesti Barbana.

Sedmo poglavlje opisuje inventar crkve sv. Nikole u Barbanu iz 1640., a osmo je posvećeno dvjema crkvama Barbanštine – jedna je ona na lokalitetu Pisak, a druga na brežuljku u blizini sela Hreljići.

U devetom se poglavlju navode barbanski i rakljanski bilježnici, kao i neke osobitosti u svezi s njihovim podrijetlom i službom. U desetom su poglavlju opisane oporuke barbanskih plemića (16. do 18. stoljeća), a u jedanaestom oporuke barbanskih seljaka (16. do 19. stoljeća). U dvanaestom se poglavlju, pod naslovom »Oporuka Antuna Sinčića (1799.): primjer bužetsko-barbanskih migracijskih veza«, između ostalog, obrazlaže da je Antun Sinčić, otac istoimenog barbanskog kanonika, rodom iz sela Cunja na Bužeštini, 1799. napisao oporuku u kojoj se može vidjeti na koji je način regulirano obiteljsko nasljeđe.

Trinaesto poglavlje nosi naslov »Migracijski kontakti između Barbana i Pule u novom vijeku« te se u njemu kao izvor ovih razgranatih veza analiziraju matične knjige Pule od polovice 17. do prve polovice 19. stoljeća. Autor ovdje navodi da se već u istarskoj talijanskoj i hrvatskoj historiografiji stavio naglasak na činjenicu kako je u spomenutom razdoblju u Puli, važnoj luci na mletačkom pomorskom putu prema Dalmaciji i Levantu, broj

umrlih nadvisivao broj rođenih te da je grad uspijevao opstati kao naseljeno mjesto isključivo zahvaljujući migracijama. Autor je zabilježio da su doseljenici s područja Barbansko-rakljsanskog feuda dolazili u Pulu u prilično velikom broju, a njihova je nazočnost u gradu bila uglavnom kontinuirana jer se gotovo neprestano spominju u maticama od 1613. do 1817. Iz Barbana, najvećeg mjesta feuda, bilo je i najviše doseljenika u Pulu. Demografska analiza putem matičnih knjiga umrlih, vjenčanih, krizmanih i krštenih navodi međusobne veze doseljenika, ali i veze doseljenika i starosjedilaca.

Posljednje, četrnaesto, poglavlje nosi naslov »Mletačko austrijska granica u dolini rijeke Raše krajem 18. stoljeća« te se u njemu, između ostalog, navodi da su u Raškoj dolini, koja je predstavljala dio granične crte između Mletačke Republike i Habsburške Monarhije, u jugoistočnom dijelu Istre postojale mnogobrojne žarišne točke sukoba koje nije bilo moguće prevladati zbog složenih uvjeta života na tom području.

Nakon sažetaka na hrvatskom, talijanskom, engleskom i njemačkom jeziku u knjizi se nalazi »Index locorum«, »Index nominum«, »Index rerum et notionum« i »Bilješka o piscu«. Izdavanje su knjige potpomogli Općina Barban, Turistička zajednica Općine Barban, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Istarska županija, Grad Pula, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske te Državni arhiv u Pazinu.

Iako je teritorij koji je u ovoj monografiji istražen relativno mali, složenost teme i raspršenost izvora uvjetovali su sustavan i temeljit rad na knjizi. Iza autora je ogroman posao usustavljanja izvora i njihove povijesne analize. Izvori su se nalazili na nekoliko mjesta: Državnom arhivu u Veneciji, Državnom arhivu u Trstu, Državnom arhivu u Pazinu, Državnom arhivu u Splitu, Državnom arhivu u Rijeci i Arhivu Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Knjiga ima mnogo priloga u obliku faksimila spisa, prikaza grbova, prijepisa oporuka, ali i fotografija u boji koje su autorsko djelo profesora Bertoše i prikazuju ne samo detalje iz prošlosti koji su odoljeli vremenu tijekom stoljeća i svojom povijesnom pričom oplemenjuju sadašnjost, već i detalje današnjice, razne panorame, detalje i pejzaže, što nas na kraju lakše vraća u povijest, stvara vremensku poveznicu, osuvremenjuje povijest, a sve bi to zapravo i trebali biti ciljevi djela povijesne tematike. Prva monografija o barbanskom i rakljsanskom kraju, obogaćena vrijednim povijesnim priložima, izuzetno je dragocjen doprinos povijesti Istre novoga vijeka i nezaobilazan izvor za istraživanje crkvene, ekonomske, socijalne i političke povijesti toga kraja.

Iva Milovan Delić